

117276

85.

Székelyörökség. Székely öröklés

Írta:

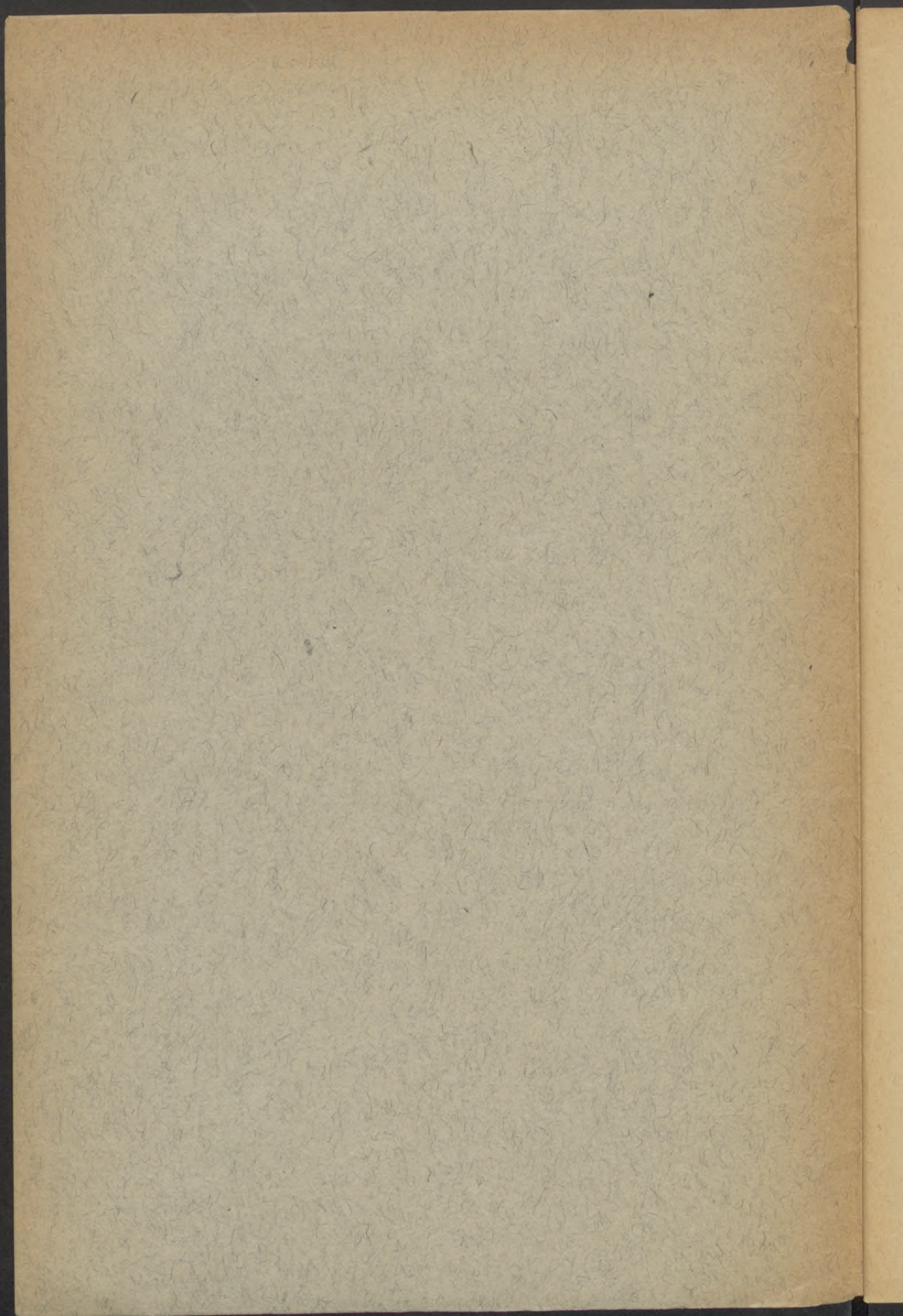
Dr. SÁNDORFY KAMILL

kir. kúriai bíró,
egyetemi magántanár.

Különlenyomat a „Magyar Jogi Szemle“ 1941. évi február és márciusi számából.

BUDAPEST, 1941.

ATTILA-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, II., SZÁSZ KÁROLY-UTCA 3–5.

Székelyörökség. Székely öröklés

Írta :

Dr. SÁNDORFY KAMILL

kir. kúriai bíró,
egyetemi magántanár.

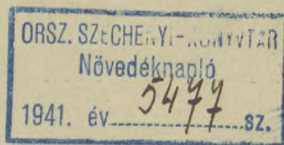
Különlenyomat a „Magyar Jogi Szemle“ 1941. évi február és márciusi számából.

B U D A P E S T, 1 9 4 1.

ATTILA-NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG, II., SZÁSZ KÁROLY-UTCA 3-5.

117276

Felelős kiadó: dr. Sándorfy Kamill

9491 Attila-nyomda részvénytársaság Budapest
II. kerület, Szász Károiv-utca 3-5. — Telefon: *150—080.
Igazgató: KULCSÁR ANDOR.

A mohácsi vészszel bekövetkezett különválás nem jelentette Erdély számára a teljes jogi különválást is. Megmaradtak összekötő szellemi hídnak az 1526-ig alkotott közös törvények s Werbőczy Hármaskönyve, melynek megszületése megelőzte Erdély különválását, hiszen azt már az 1514. évi országgyűlés a LXIII. törvénycikkelyben átvizsgálni rendelte s a király 1514. november 19-én már meg is erősítette, ha pecsétjével nem látt is el. Az új erdélyi határ nem gátolta meg, hogy az alig egy évtizedes mű Erdély jogaként is megmaradjon. Meg is maradt, sőt míg nálunk törvénnyé sohasem vált s a szokásjog mesgyéjén belül maradt, Erdélyre nézve a Diploma Leopoldinum több mint másfélszáz év múlva, 1691-ben, a jus resistendi mellőzésével törvényerővel ruházta fel. A Hármaskönyv azonban hangsúlyozottan fenntartott egyes partikularis jogokat, köztük a székely nemzet számos külön ősi jogát.

A székelyjog két valóban ősi szülötte a székelyörökség és a székelyek öröklése. Ősi jog volt mindegyik, de egyik sem tartozik a jogi archeologia halott múzeumába, mert az osztrák polgári törvénykönyv Erdélybe befurakodása, vagyis 1853. előtt mindegyik élő külön székelyjog volt.

Székelyörökség.

„A székelyörökség történelmi és jogi szempontból“ című, 1868-ban Marosvásárhelyt megjelent művében báró Apor Károly, az erdélyi kir. tábla egykori elnöke azt írja a Székelyföldről: „... Ez ország a népei és nemzetségei közt felosztva a székely nemzet tulajdonául tekintetett és mint ilyen kölcsönösen megvédetett, megőriztetett és örököltetett; innen ered a székelyörökség (siculica haereditas) elnevezés... a székelyek egész földje az ősi alkotmány szerint teljesen egyenlő természetű és tulajdonságú, siculica haereditas, székelyörökség volt.“

Jancsó Benedek¹ reámutat arra, hogy a székelység a hont védő kötelezettség ellenértékéül mint nemzet „igen szép“ szabadságot, jogot és kiváltságot élvezett. A székely nemesek kiváltságos nemesek voltak. Ősidők óta külön nemzetgyűlésük volt, mely forrása volt az összes székelységre kiterjedő törvényhozásnak, bíraskodásnak és közigazgatásnak. Földjének neve is ennek a magyarral egyeséges és mégis külön nemzetnek különleges: Székelyföld, ősidők óta: regnum Siculorum, terra Siculorum. Ennek a földnek minden kiváltsága jutalma volt a székely nagyszerű katonai tulajdonságainak, országvédő erejének. Földjét a

¹ Jancsó: A székelység régi szervezete.

fejedelmek és királyok ellen is védte. 1493-ban Báthory vajdát bepanaszolják a székelyek a királynál:² „Minden hadjáratban és táborozásban ott voltunk az ország védelmére s a mi őseink vére különböző országokban, Moldovában, Havasalföldön, Rác-, Török-, Horvát-, Bolgárországokban bőven omlott. Vérünkől patakok folytak, csontjainkból halmok emelkedtek.“ Ferdinánd király az Ojtozi-szorossal szemben 1552-ben várat akar építeni, a székelyek nem engedik, mondván, nincs értelme, más úton is betörhet az ellenség, de igazi okuk az ellenzésre, hogy a vár a királynak szabadságuk csonkítására fog alkalmat adni.³ De védi országa földjét befelé is, amikor annak örökös székely jellegét hangsúlyozza és intézményesen odaláncolja a földet a székely vérhez, nem engedi ki a székely kézből, nem engedi az ősi földet másra, mint székely kézre jutni.

A belső védelemnek két eszköze volt: egyrészt megvédése a székelyörökségnek és másfelől partikuláris jogként századok óta, sőt talán az első település óta a mi ági öröklésünktől erősen eltérő, családvédő, amint ők mondták, a család vérgyökeréig⁴ ható különleges öröklési jognak, a székely öröklésnek kialakítása.

Történelmi fenséggel bontakozik ki a székely kettős hazaszeretete az 1506. évi Agyagfalván végzett Constitutióból, mely Magyarország tagjának nevezi a Székelyföldet s a gyűlésen jelen volt „első” névszerinti felsorolása után azt mondja, hogy jelen volt még „ezeken kívül számtalan sokaság, akik a mi Székely Országunknak javáért meghalni készek volnának és a Szent Koronához is hűséget tartanak.“

Ezen a földön a szorosan vett magyar jogtól eltérő külön jog is uralkodott.

Kilyéni Székely Mihály későbbi marosvásárhelyi táblai elnök „A Nemes Székely Nemzetnek Constitúciói, Privilegiumai, és a Jóság leszállását tárgyzó némely törvényes ítéletei, több hiteles Leveles-tároból egybe-szedve” című, Pesten 1818-ban megjelent művében egybefoglalja a külön székely magánjog századok óta kialakult szabályait.

Ez a szó, székelyörökség, évszázadok hosszú során állandóan szerepel a székelyek számára adott privilégiumokban, municipális Constitúciókban.

„A Municipális Constitutioja a Székelyeknek Vízaknai Miklós alatt a 32 esztendei Praescriptióról és Jóság Leszállásáról“ „laudabilem Legem Unversorum Siculorum“ emleget (az 1451. évből).

A székelyeknek 1505-ben Udvarhelyen hozott Constitúcióiban olvaszuk megint csak a külön Székelyország fogalmát, amikor azt mondják: „ha a Bírák közül valamelyik Istenét elfelejtve és a maga idvességét is hátra hagyván, vagy könyörgésért, vagy ajándékért; vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamely felé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre Sententziáztassék, mellynek minden ingó, bingó

² Jancsó id. mű. 42. l.

³ Székely Oklevéltár II. kötet, 103. l.

⁴ 1555. évi udvarhelyi országgyűlés, 26. pont.

marháit és örökségét is elveszesse, és annakutánna mint olyan hamis hitű és névbeli, Székely Országunkban ne maradhasson és ne lakhassék.”

A székelyeknek 1506-ban Agyagfalván hozott Constitutioi a Székelyföldet ugyanígy szinte külön országnak deklarálják s amíg egyrészt a magyar királyhoz való hűséget hangoztatják, mondván „hűségeinket is megtartván, királyunkat találjuk meg,” másrészt szinte mare clausumnak tekintik a Székelyföldet, egyetértést parancsolva az ellen, hogy „országunkban valami taplója és kovásza legyen a hitelenségnek” és azt rendelik, hogy ha a királynak tisztviselőjétől „valami törvénytelen háborgatás és kárvallás történik országunknak szabadsága ellen, ne pártütéssel álljanak ellene, hanem közönségesen egy helybe üljenek és a megbántott félnek segítsenek,” aki pedig „közönséges végezésünknek rontója, ki közöttünk méltatlan és nemzetünknek árulója, minden tisztességét és becsületét elveszessze, ne is legyen azután soha örökké szabad törvényben venni, semmi tisztet is ne viselhessen és itt Székely Országban soha ne is lakhassék.”

„A Székely Nemzeti régi Törvényei, melyek 1555-ben Április 28-án Udvarhelyen tartatott Országos Gyűlésen össze szedettek, és Dobó István és Kendi Ferenc akkori Erdélyi Vajdák által megerősítették,”⁵ a 30. pontban kimondják, hogy „székely ember örökségét semmiképen el nem vesztheti, ha a fejét hitelenségért elvesztené is, hanem atyafijára marad.” Ebből is kitűnik a valóban ősi gondolat ereje, hogy a székely ember és földje között a kapcsolat soha meg nem szűnjék, még akkor se, ha lefejeznék, mert akkor az atyafira kell maradnia a birtoknak.

Ugyanígy II. János királynak 1562. évi segesvári Artikulusaiban az 1-ső pontban olvassuk, hogy a székelyek jószágokat, örökségeket el nem veszthetnek ugyan, de hozzáteszi a király — ez volt az első elvi áttörés, az első erőszak a székelyörökség fogalmán — hogy ha „a király méltósága ellen és az ország békességes állapota ellen feltámadnak, hogy ezután valamikor eők oly Dologban vétkeznének, kikből örök hitelenség szokott következni; eők is azonképpen, mint a Nemesség, és Országbeli több Híveink, örök hitelenséggel büntetessenek, és mind fejeket, Jószágokat, és örökségeket elveszessék.”

Szabad székely birodalomról álmodik nemcsak a székely, de így rendeli János király is a 4. pontban, mondván: „A székely község mi szabad birodalmunk alatt legyen, kiket sem az Fő Népek, sem senki akárkik legyenek bántani ne merjék, sem semmi szolgálatra ne kényszerítsék őket.”

A székelyörökség maga az ősoktól megszerzett székely föld, illetőleg ennek egy-egy családot illető ősi része. A földet, amelyet a falubeliek együttesen bírtak, nyilföldnek vagy falu nyilának nevezték, erre a nyilföldre a mult századig falui földközösségben éltek, ezt a falu csak

⁵ Kilyéni Székely Mihály: „A Nemes Székely Nemzetnek Constitutioji, Privilegiumai és a Jószág leszállását tárgyzó némelly törvényes ítéletei, több hiteles Leveles-tárokból egybe-szedve,” Pest, 1818. 40. l.

haszonvételre adta s ez nem volt örökölhető. A különleges öröklési jog az ősi magánbirtokra terjedt ki.⁶

Mint kiváltságos nemes, a székely nem csupán személyében volt szabad, hanem magánbirtoka is szabad volt, az nem a király adományozásából eredett, hanem őseitől háramlott reá és azt régen még hazaárulás vagy felségsértés esetében, azaz perpetuae infidelitatis sem vesztette el.⁷ Egy hazaáruló székelynek azt a birtokát, ami nem a Székelyföldön, hanem vármegyei területen volt, Mátyás király 1481-ben Báthory Istvánnak adományozza, „azoknak kivételével, amelyeket a székelyek között bírt,” tehát a székelyörökség kivételével,⁸ amelyhez a király sem nyúlhatott. Az 1505. évi udvarhelyi Constitutio⁹ ugyan rést tört ezen, amikor azt mondja, „ha Bírák közzül valamelyik Istenét elfelejtvén, és a maga idvességét is hátra hagyván, vagy könyörgésért vagy ajándékért vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamely felé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre Sententziáztassék, mellynek minden ingó, bingó marháit és örökségeit is elveszesse,” — a következő évben megtartott agyagfalvai Constitutio azonban visszaállítja a székelyörökség eredeti rendeltetését, mondván, hogy a pártütőtől, aki „közösleges végezésünknek rontója, ki közöttünk méltatlan és Nemzetünknek árulója, minden tisztességét és becsületét elveszeszsze, ne is legyen azután soha örökké szabad Törvényben venni, semmi Tisztet is ne viselhessen és itt Székely Országban soha ne is lakhassék, mindazonáltal, ha mi öröksége lészen, az ő igaz örökössire maradjon...”

De a II. János király idejében 1562-ben tartott segesvári gyűlésen alkotott 1. Artikulus utal arra, hogy „a székelyek régi szabadságukban bízván, hogy *eők Jóságokat, örökségeket el nem vesztenének*,” „felámadtak a király méltósága s országunknak békességes állapota ellen, azért... végeztük, hogy ilyen esetben fejeket, jóságokat és örökségeket elveszessék...”

A fiscus jogát erőszakolja ismét II. Ulászló privilegiális levele¹⁰; „Ha valamely székely in notam infidelitatis beléessék és ha ezt a hűtlenségét csak a székelyek ellen követte el, akkor székelységét (Siculitatem) veszítse el; ha azonban az ország és ő felsége a király ellen, akkor nemességét és vagyonát (resque et bona) is veszítse és azok a fiskusra szálljanak,” — de siet ennek Ulászló mindjárt élet venni: „A király azonban nem adja másnak az ilyen jóságot, mint székelynek vagy olyannak, akik közöttük akar lakni, nehogy ez által a székelyek száma csökkenjen.” A későbbi erdélyi jogba mégis belejut a fiscus joga. Az Approbatae Constitutiones II. Rész az Articulus I—VIII-ban rendel-

⁶ Connert János: A székelyek intézményei a legrégibb időktől az 1562-iki átalakulásig. Kolozsvár, 1901.

⁷ Connert: id. mű 99. l.

⁸ Székely Oklevéltár I. kötet, 238. lap.

⁹ Kilyéni Székely Mihály: A nemes Székely Nemzetnek Constitúciói 1818. év 24. stb. l.

¹⁰ Székely Oklevéltár III. k., 142. l.

kezik a fiscale bonumokról s itt a IV. Articulus a fiscalisnak íteltetett jószágokon felül említi a „per notam, contractum vel defectum,“ tehát akár hűtlenség, akár szerződés vagy *magszakadás útján* a fiscus kezébe jutott jószágokat s azt mondja, hogy „ezeket jure perpetuo örökös joggal s mind másképen eladhatja a fiscus.“

Általában azonban az ősi székely föld évezredekken át féltve őrzött tulajdona a székely családoknak. A magyar ági öröklés nem hatol át a maga egész szellemében, bár Werbőczy közös, mert már Werbőczy is utal az élő külön székely szokásjogokra, melyek között, mint meg fogjuk látni, egyik legfontosabb a külön székely öröklési jog.

Külön élet folyik ott. Nem hatol át 1876-ig a Székelyföldre a „megye“ szó sem, ott „székek“ voltak a megyének megfelelő közigazgatási területek, a legfőbb közigazgatási tisztviselők nem a főispán, alispán, szolgabíró, hanem a legrégibb korban a hadnagy, a kapitány, majd Hunyadi János idejében a főkapitány, a főbíró — capitalis judex —, később a királybíró, székbíró, székülök, I. Rákóczi György idejétől szerepel a székelyek generálisa, a XVIII. században keletkezik az új széktisztviség, a dulló, a ki szolgabíróféle. „A székelység külön jogalanyiság volt,¹¹ mely a székely vérből származást és azzal járó jogok összességét jelentette. Hasonló, de más, mint a magyar nemesség ... veleszületett nemzetségi jog, melyet a székely nemcsak szülőföldjén élvezett, de nem vesztett el, hanem magával vitte, ha máshova költözött is. Ha székelységét igazolta, a magyar korona területén *máshol is székelyjogokat* gyakorolhatott.“

Apor szerint „a székelyek közé örök jobbágyság sem hatolhatott be, minthogy nálunk nem volt olyas birtok, amelyhez az tapadhatott volna; ilyen tulajdonság a szabad Székelyföld megbecstelenítésének tekintetett volna. A székely jobbágy szabad volt, míhelyt kötelezettségét teljesítette és tetszésétől függött, hogy odamenjen, hová akart ... A székelyföldi jobbágyságok szóbeli vagy írásbeli egyezkedések folytán jutottak a telkek birtokába ... ott minden telek székelyörökségnek, annál fogva curiának tekintetett és a nemesi jogok szerint tiszteltetett ... A köznépnek nehezült útcsinálási terhet illetőleg a vármegyéken minden úrbéres tartozott azt hordozni ... Nem úgy a Székelyföldön, itt nemcsak a zselléreknek útcsinálásra való kirendeltetése, de az is, hogy az év melyik szakában és hány napra rendeltessenek ki, a birtokosokból és szabad székelyekből álló székgyűlés határozatától függött ... A megyei és a székely jobbágy jogviszonyai közti különbség e föld tulajdonságából és a sértetlenül fenntartott székelyörökség minőségéből fejlődött és tartotta fenn magát.“

1591-ben Báthory Sigmond erdélyi vajda és székelyek ispánja kiváltságos levele (Privilegiuma), „mellyet az Udvarhely Széki Gyalogoknak“ adott, kimondja, hogy „az udvarhely-széki gyalog székelyek nemcsak azon falukban, melyekben lakoznak, hanem más szomszéd faluk-

¹¹ Dr. Szádeczky Kardoss Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya, 53. l.

ban is örökösödési és szerződési igazuknál és más törvényes címnél fogva bizonyos örökségeik, ú. m. házaik, népes és pusztá telkeik, kertjeik, szántóföldjeik, kaszálóik, erdők és egyéb efféléik lennének, melyekben mind a mi tiszteinktől, mind más nemesektől és lófejektől gyakorolta minden törvény folytán kívül háborgattatnának, hogy nevezett Udvarhely székben lakozó gyalog székelyeinket közönségesen az ők akárhol lévő igazságosan és törvényesen őket illető és általok eddig jó igazzal bírt örökségeikben semmi okon valamiképen akadályozni, háborgatni és megkárosítani nem merészeljétek és bátorkodjátok...¹²

Werbőczy Hármaskönyvének III. Részében a Slavon- és Erdélyországnak külön szokásjogáról szóló 3. címben azt mondja, „tudnunk kell, hogy a slaven- és erdélyországi nemesek számos ügyre nézve külön szokásokat követnek és olyanokkal élnek.“ Fel is sorol néhány ilyen szokásjogot, ilyen, a homagium-díjat másképp számítják, más összege van a hitbérenek, a kisebb hatalmaskodásért járó büntetésnek, a széksértési díjnak stb.

A külön erdélyi szokásjogon belül még külön székely jogot ismer tet ugyanitt a 4. cím, mely „az erdélyi scithákról, akiket székelyeknek hívunk“ szól, mondván: „Ezenkívül vannak az erdélyi részekben a scithák, kiváltságos nemesek, akik a scitha néptől, ennek Pannóniába való első bejövetele alkalmából származtak el, a kiket mi romlott néven sículusoknak nevezünk, a kik teljesen külön törvényekkel és szokásokkal élnek (dissimili penitus lege et consuetudine gaudentes); a hadi dolgokban legjártasabbak, az örökségekben és a tisztségekben egymás közt a régi szokás alapján — antiquorum more — törzsek, nemzetségek és nemzetségi ágak szerint részesednek és osztozkodnak.“ Ilyenként említi itt Werbőczy, hogy az elmarasztalt és elítélt örökségét el nem veszti, hanem az örökösre és atyafiára száll. A régi szokás, az antiquorum more mellett azonban ugyanitt azt is megállapítja Werbőczy, hogy „ezeknek az országoknak és nemeseknek egyéb municipalis jogai is vannak,“ de hozzáteszi, hogy „mivel azok úgysis csak közöttük állanak erőben és előttük ismereteseek, bővebben nem fejtegetem ezeket.“

Werbőczy szerint is tehát voltak erdélyi külön szokásjogok s ezektől eltérő külön székely szokásjogok és egyéb municipalis jogok. Ezeket Werbőczy nem gyűjtötte össze, illetőleg ebben a címben csak néhányat sorol fel közülük és a külön székely öröklési jogot csak annyiban említi meg, hogy az öröklés egymás közötti és a részesedés törzsek, nemzetségek és ágak szerinti. A Hármaskönyvnek ezekre a tételeire utal báró Apor az idézett művében, amikor azt mondja, hogy „ez a cikk bizonyítékaul szolgál annak, hogy Szent István királynak feudális rendszere, jóllehet a megyékre nézve Erdélybe behozatott, a székely tartományba be nem hatolhatott és hogy a székelyek nemzeti

¹² Lötsey—Spielenberg László: „A Nemes Székely Nemzetnek Jussait világosító némely darab levelek, többek által Magyar nyelvre fordítva, némelyek pedig eredetileg magyar nyelven,“ Marosvásárhely, 1837.

örökségüket Erdélynek Magyarországtól való elválásáig sértetlenül fenn-tartották.“ Ezzel kapcsolatban kiemeli Apor, hogy későbbi századokban „néhány előkelő család nagyobb fény kifejtetése végett és hogy méltóságában a megyei előkelőktől el ne maradjon, végül, hogy birtokát a család számára állandóan megtarthassa, az ország fejedelménél birtokaikra donációt kért és ekként a királyi jogot (jus regium) székely birtokaikra behozta,“ kiemeli azonban, hogy a székely nemzet a jus regiumnak a Székelyföldre való behozatalát nem vette közömbösen és pedig részint azért, mivel idegenszerű viszonyok hozattak be közéjük, részint mivel ezáltal a székely nemzeti örökösödésnek megrövidítésétől nem ok nélkül tartottak és végül, mivel ezen behozatal által eredeti jogaiknak és intézkedéseiknek megszorítását féltették.

Ezt bizonyítja Apor szerint az approbatalis törvénynek III-ik Rész LXXVI. titulusa, melynek 1562-ben kelt III-ik articulusában birtokjogaikat és VII-ik articulusában a székely örökséget eredeti tulajdonságában megóvni igyekeztek. A III. Rész LXXVI. cím III. articulusa szerint a lófőség is a székelyföldön a maga örökségét azon szabadsággal bírhatja, mint a nemesség. A VII. articulus szerint pedig a székelységen való jószágokba, melyek jure haereditario, a régi szabadságok szerint birattatnak, se a fiscus, se más senki jus regiumot be nem vihet; ha pedig ilyen jószágban jus regium lett volna is valamikor, de birtokosai elhaláloznak s mások uralmuk alá veszik, ha harminckét év alatt nem térhetett vissza a királyi fiscusra, mert ezek békésen birtokolták ez idő alatt, „az ilyen módon való időtöltéssel abszolváltatott a jus regium igényei alól“ s ismét visszatér az eredeti örökjogra, vagyis ismét székelyörökség lesz belőle. Ezen törvényből kiderül Apor magyarázata szerint:

„1-szor, hogy a székelyörökség eredeti tulajdonságát és teljes érvényét ezen időszakban is — II. Rákóczi György idejében, 1653-ban — mint főszabályt a Székelyföldön megtartotta és

2-szor, hogy a jus regium által a birtokok a Székelyföldön, melyek donációval voltak terhelve, elvesztették eredeti természetüket és a megyei nemes birtokokkal mind a családi örökösödésre, mind más tulajdonságra nézve egyenlővé tétettek ugyan, de hogy ilyen donációs birtokok, ha idő folytán a donatáriusoktól más kezekbe mentek át, harminckét évi csendes birtoklás által megint a székelyörökségek tulajdonságát vették fel s ennél fogva eredeti természetüket megint visszanyerték.“

Küzdelem volt ez az ősi független székely földnek még a királyi jogok ellen való megóvása érdekében is, hogy ez a föld megőrizhesse azt az ősi rendeltetését, hogy korlátozásmentes tulajdonosai a székelyek.

A Székelyföldön még a szórványos adományföld is visszavonhatatlan: A Nemes Aranyas Széknek 1289. évben adott kiváltságleveléből¹³ szerint „IV. László az Aranyas Földön mulatozó és lakozó székelyeknek jutalmul, mert midőn a kunok mindnyájan hitszegülten gondolatlan

¹³ Lötsey, id. mű 30. lap.

merészlettel zászlót emelvén a felségsértés bűnétől nem irtózva, szemé-
lyünk ellenünk felkeltek, azon székelyek a szerencse kétséges kimene-
telétől nem rettegve szemünk láttára a kunoknak és csata rendjeknek
férfiasan és dicséretesen ellenszegítették magukat ..., azonkívül midőn
a hitetlen tatár nemzet ellenséges és kegyetlenképen jött országunkba
és országunk legnagyobb részét irgalmatlan pusztításokkal és ragado-
zásokkal bekóborlotta volna és országunk népének végetlen sokaságát
vad rabságba hurcolná... említett székelyeink a tatárok megtámadá-
sának és dühének a honi nép megszabadításáért Torotza vár alatt fér-
fiasan ellene állottak és a tatárok ellen dicséretesen harcoltak és azon
ütközetben több mint ezer embereket a tatárok nyomorult és szörnyű
rabságából kiszabadítottak, nekik az Aranyas nevezetű földet, melyet
először István király azon székelyeknek ajándékozott vala, a nevezett
székelyeknek, örököseiknek és örököseik maradványainak hiv szolgál-
latjaik jutalmául és 80 lovakért, melyeket azon székelyeinktől szük-
ségünkben ajándékuul kaptunk, minden haszonvételeivel és járandó-
ságaival adtuk, ajándékoztuk és engedjük örökös jogon visszahívhat-
lanul birtokokba."

A régi bírói gyakorlat is foglalkozott a székelyföldi jus regium
kérdésével.

Gróf Mikes Zsuzsánnának, Generális Szentkereszti Zsigmond özve-
gyének, a zágoni birtokosok ellen helyek felosztása iránti keresete ügyé-
ben a marosvásárhelyi kir. tábla 1831. február 28-án hozott ítéletében
kimondotta, hogy „Siculi omnes Nobiles privilegiati, a székely nemzet-
nek mind a három Classissa: Primor, Primipilus és Pixidárius személy
szerinti nemességgel bír, a birtokok tulajdonában egy nemesnek több,
másnak kevesebb jussa nem lehet," — kimondja azt is, hogy „ami azon
jóságokat illeti, amelyekre a Székelyföldön Jus Regium vitetett bé,
ezekre nézve is a Törvényes Királyi Tábla a dolgot úgy találja, hogy
a Székely Földön Jure Regio bírató Jók két félék, némelyek olyanok,
amelyekben a Jus Regiumot az eredeti Székelyek a magok székely Jó-
szágaikba önkéntes tetszéseknél fogva vitték bé, némelyek pedig olya-
nok, amelyeket a Székelyek elvesztvén, az érdemes Nemes Személyek-
nek cum Jure Regio conferáltattak, hogy pedig mi legyen a különbség
ma a Jure Regio bírató Jók, és Siculica Haereditás között, azt a törvény
s nevezetesen Approb. Const. 5. r. 76. 1. 7. art. meghatározta, — az t. i.,
hogy az olyan Jók, amelyek cum Jure Regio conferáltattak az ellenzés
esetében a szomszédsági kölcsönös Successiót elvesztették, egyéb aránt
a propriétatis Jus, amelyből önkéntesen foly a részesedés, nem vál-
tozott."

Századokkal előbb még nemzetárulás esetében sem volt birtokel-
kobzás, kincstárba szállás. Így fentebb kiemeltük, hogy Udvarhely-
Széknek Agyagfalva majorjában a székelyföldön levő székelyeknek min-
den felső és alsó rendes levői Székelyország földjének lakói 1506-ban
gyűlést tartottak¹⁴ és ezen kimondták, hogy „ha az elsők közül vagy

¹⁴ Lötsey, id. mű 92. lap.

¹⁵ Lötsey, idézett mű 11. lap.

a lófők közül, vagy a tisztviselők közül valaki pártütést tenne, akkor mint közöttük méltatlan és a nemzet árulója minden tisztességét és becsületét elveszessze, ne is légyen azután soha örökké szabad törvényben venni, semmi tisztet is ne viselhessen és itt Székelyországban soha ne is lakhassék, mindazonáltal ha mi öröksége leszen, az ő igaz öröksire maradjon... Ha pedig ilyen árultatásban a köznép közül való találtatik, az is hasonlóképen számkivetésre vettessék és minden javai prédáltassanak el."

Apor írja, hogy a Székelyföldön a jus regium iránti kérelmezések nagyobbrészt Zápolya János Zsigmond fejedelem és a Báthory-házból származott fejedelmek időszakában, Bethlen Gábor fejedelem uralkodása előtti időre esnek. Az Erdély közjogi önállását, fejedelemségét feláldozó leopoldi hitlevélről, I. Lipót és Erdély három nemzetének karai és rendei közt 1691. december 4-én Bécsben aláírt államszerződésről (l. „Az erdélyi polgári törvények históriája," írta soósmezei Vajda László, Gubernalis Concipista, Tekintetes Nemes Belső Szólnok Vármegyének Táblabírája és a Kolosvári Királyi Lyceumban a Hazai, és Büntető Törvényeknek ideig-való tanítója, Kolosváron 1824-ben,") Vajda ezt írja: „Leopoldinum Diploma? 1691. December 4-én Leopold Császár az Erdélyieknek felírt kérésekre maga akarattját Diplomába kiírva Bethlen Miklós, Alvintzi Péter és Üstgyártó Gáspár Erdélyi követek által kinyilatkozattya, s ezen kinyilatkoztatása tézi azon Szentséges Diplomát, mely Leopoldinum Diploma nevezete alatt Erdélynek a Felségesen uralkodó Austriai Házzal való megegyezéseit magában foglalja és amellyet a rendre ezen Felséges Házból következő Fejedelmek Uralkodások kezdetével az 1791-béli 2-dik Articulus szerint megerősíteni köteleztetnek. Áll ez 18 pontokból mellyeknek Summás foglalattya ez: 1. A négy recepta Religioknak szabad gyakorlások, következőleg a Catholikusoknak is, a mint nagyobb vagy kisebb számmal lesznek Oratoriumokat felállítani szabad légyen. 2. A régi Királyok s Nemzeti Fejedelmek által adott Donatiok és Privilegiumok, mellyek az Ország Articulusai által el nem töröltettek, magok erejekben megtartanak. 5. Az Aprobata Compillata nevezete alatt való Törvények, a régi Királyok Decretumai, úgy Verbótzai Tripartituma (kivéve annak 1-ső Része, 9-ik Titulussában foglalt negyedik Nemesi praerogativát) és több Constitutiok-is a Szászok Statutumaival együtt helyben hagyattnak." A hitlevél 14. pontja azt mondja, hogy „a vitéz székely nép tagjai azon birtok erejénél fogva, melyet fegyverre kelés terhe alatt birnak, valamint eddig, úgy ezután is adótól, tizedtől stb. mentesek, ezzel szemben megmarad azon kötelességük, hogy a házáat saját költségükön tartoznak védeni, ide nem értve a parasztokat vagy jobbágy székelyeket." Ezt a hitlevelet Mária Terézia idejében az 1744. évi VI. cikkely megerősítette, kimondva a szerzett jogok, a törvények, kiváltságok, mentességek és kedvezmények tekintetében, hogy amit elődei megerősítettek „a mi kedves Erdélyünknek," azt a királynő újból megerősíti. A Székelyföld tehát, mondja Apor, azon kevés adományos birtok kivételével, mely eredeti tulajdonságát nem nyerte megint vissza,

ősregi természetét mint székelyörökség az 1848. évig hiven és változatlanul megtartotta, egy évezrednél hosszabb idő ezen tulajdonságon és az ezzel egybekötött jogokon nem változtathatott és épen a Székelyföld ezen, a maga nemében páratlanul fenntartott tulajdonságának tisztaságában keresendő annak oka is, hogy az 1854. június 21-én kelt császári nyiltparancs a 28-ik cikkben a fennállott törvények szerint megbírálandó székelyörökséget különös tárgyalás alá vétetni rendelte. Apor téved ebben a megállapításában, mert az 1854. június 21-iki császári nyiltparancs¹⁶ „kiható az erdélyi nagyfejedelemségre, mely által ezen koronaországokra nézve az úrbéri kapcsolat megszüntetése és a földtehermentesítés foganatosítása, nem különben az ez által az egykori földesurak s volt jobbágyaik és az ezektől különböző bánásmód alatt létező földbirtokok között megváltozott viszonylatok s az e részbeni kölcsönös birtokviszonyok szabályozása végett több határozatok rendeltének” — 28. §-a nem rendeli külön tárgyalás alá venni a székelyörökséget, hanem második bekezdésében csupán ezt a rendelkezést tartalmazza: „Oly telkekre, melyek a volt törvények szerint tulajdonképeni székelyörökségek (siculica haereditas) minőségével bírnak, csak ezen nyiltparancs második szakának határozatai (tehát csupán a megváltható tartozásokra vonatkozó rendelkezések) alkalmazhatók.” A nyiltparancsnak ez a rendelkezése fényt vet arra, hogy a székelyörökség még 1854-ben is az osztrák jogalkotás részéről különleges elbánásban részesült, nem az úrbéri birtokra, hanem a majorsági földekre vonatkozó rendelkezések nyertek reá alkalmazást, míg egyébként, nem székelyörökségekre a 28. §. első bekezdése szerint az első szaknak (urbéri kapcsolat) rendelkezései is alkalmazást nyertek a Székelyföldön.

Az 1847. évben a kolozsvári országgyűlésen hozott és V. Ferdinánd által Bécsben azon év október 31-én szentesített urbéri törvény, az 1847:III. erdélyi törvény 4. §-a a székelyörökséget továbbra is fenntartotta, kimondván, hogy urbéri szabályozásnak van ugyan a székely székekben is helye, a székelyörökség azonban még ha szolgáló ember kezeinél léteznék is, urbéri szabályozás tárgya nem lehet. Tehát megmaradt a székelyörökség 1847-ben is eredeti tulajdonságaiban és eredeti jogi elbírálásában.

Ugyanígy az erdélyi 1848:IV. tc. 6. §-a is fenntartotta a székelyörökséget, mondván, hogy „a Székelyföldön a tiszta majorságok közé értetik a székelyörökség (siculica haereditas), ennél fogva, minthogy az adófizető és fegyvert viselő székelyek jószágai köztudat szerint többnyire tiszta székelyörökségek, az ezeken lakó colonusokra azon mentesség, mely más urbéresekre nézve e törvény nyomán rögtön életbelép, csak azon esetben terjedhet ki, ha az említett adófizető és fegyvert viselő székely tulajdonosok az előtti §-ban írt bíróságok előtt be nem

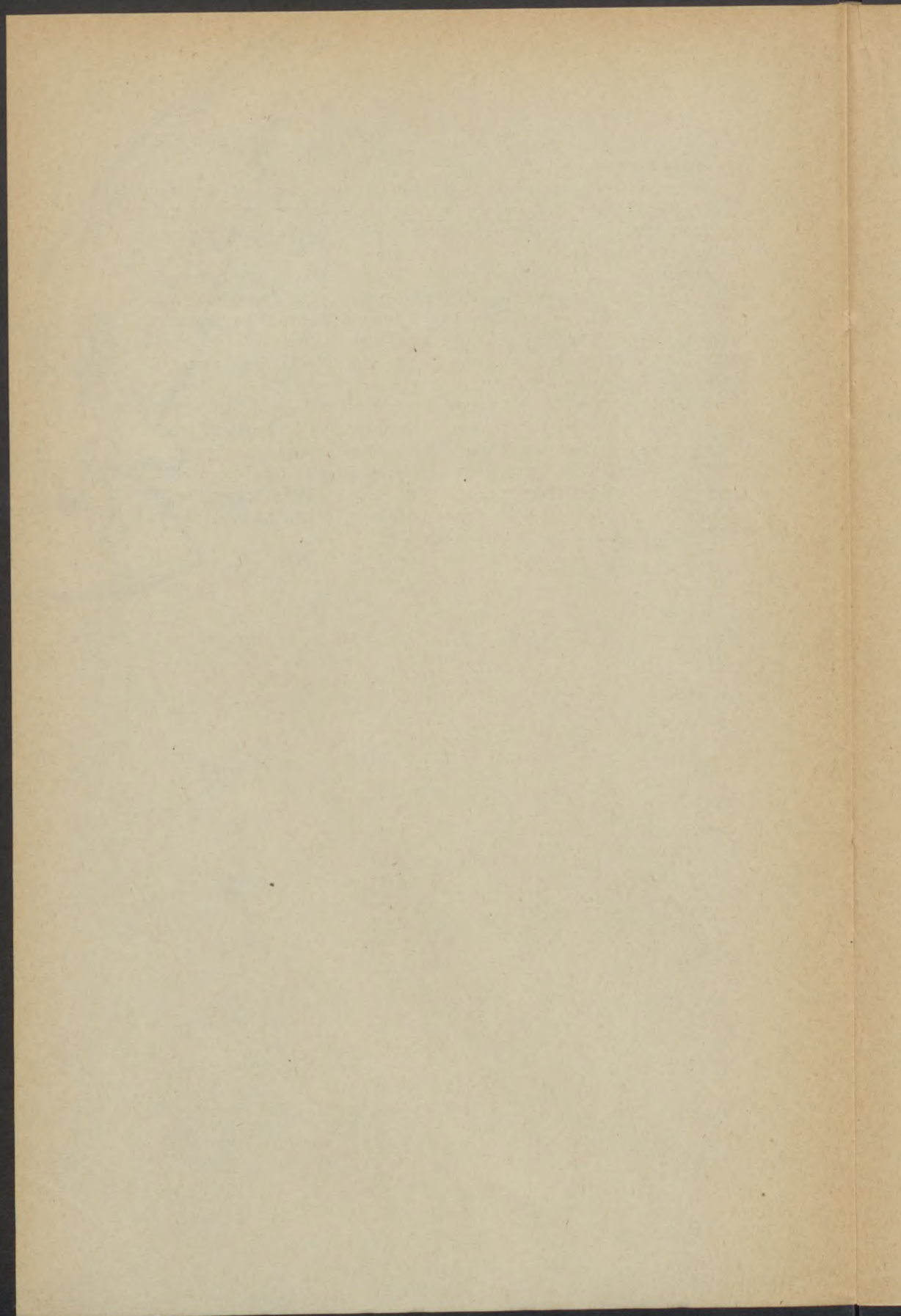
¹⁶ Erdély nagyfejedelemségei és Országos Kormánylap 1854. évf., I. 300. lap.

bizonyíthatnák, hogy valamely telek és föld, mely colonusaik kezén van, majorság vagy székelyörökség.”

Az urbéri nyiltparancs 28. §-a, mondja Apor, hazai törvényeink ellenére megállította a majorsági és székelyörökség természetű birtoknak azok által való kisajátítását, kik az urbéri felszabaduláskor annak esetleg bírlalói voltak.

Megőrizte a székelyörökség jogi jelképét a székely urbériségekről szóló, a bel- és igazságügyminisztériumoknak a pénzügyminisztériummal is közölt 1868. évi március 11-én kelt rendelete is (Magyarországi Rendeletek Tára 1868. évf. 43 lap), mely élesen elhatárolja az országos kárpótlás alá tartozó urbériséget az ez alól kivett „tisza majorságot képező székely örökség”-től.

Kétségtelen, hogy a székelyörökség intaktságát jogunk még 1869-ben is védte; a volt székely gyalog- és huszárezredek kincstári kezelés alatt álló ingó- és ingatlan javainak visszaadása és rendezése tárgyában a belügy-, pénzügy- és igazságügyminiszterek által Ő Felségéhez 1869. január 23-án intézett felterjesztés szerint „... a székely nemzet az általa birtokolt földet ösfoglalás jogán birta s a korona itt nem bírván örökösödési joggal, birtokos nem lehetett.”¹⁷

Székely öröklés.

A székely öröklés legrégibb írásbeli emléke az 1451. évi marosvásárhelyi törvény.¹

Ez a törvény, vagyis a Hunyadi János kormányzósága idejében keletkezett 1451. évi „Municipalis Constitutiója a Székelyeknek Vízaknai Miklós alatt a 32 esztendei Praescriptióról és Jóság Leszállásáról” feleletet ad arra a kérdésre, vajjon a különleges székely öröklés elvei szerint fiúörökösök és leányörökösök melyikére hogyan száll az örökség. Megelőzőleg reá kell mutatnunk arra, hogy ezt az 1451. évi udvarhelyi székely constituiót közel másfélszáz év múlva az 1592. évben Báthory Zsigmond fejedelem „approbálta” és az az 1628. évben Bethlen Gábor idejében Kovasotzi István protonotárius záradéka szerint megerősítettett, tehát itt négyszáz éven át, 1853-ig élt jogszabályokról van szó.

Az 1451. évi marosvásárhelyi törvény az időmúlásról és a székely örökségeknek leszállásáról úgy keletkezett, hogy Vízaknai Miklós, az erdélyi részek alkormányzója és Vingárdi Geréb János görgényi várnagy Hunyadi János kormányzó által a Marosszék székelyei közé bírákul rendeltettek ki. Ezek a bírák az egész székelységnek ez évben Marosvásárhelyen tartott közgyűlésében huszonnégyszáz esküdt székülövel törvényszékbe ülven, „az egész székelység dícséretes törvénye és régi jóváhagyott szokása szerint, melyek náluk örökre tartanak, egy értelemben és egy akarattal azt rendelték, hogy aki valamely örökséget harminkét esztendő előtt valami törvénybeli mozdítások vagy eltiltások által nem keresett, azután nem keresheti és fel nem elevenítheti, hanem örökösön hallgatni kénytelen... és akármikor a régi időkben székely örökségeikben megosztzott és különözött egymástól két fiútestvér, maradványaik is azon kölcsönösen egymásra szálló székely örökségeket úgy bírják és tartásák, hogy valamelyik rokonsági ágban fiúörökösök lesznek, addig a leányörökösök a fiúörökösök sérelmével a fiúörökösök életében azon örökségek birtokába belé nem bocsátkozhat-

¹ Lötsey, Spielenberg László: A nemes székely nemzetnek jussait világosító némely darab levelek, többek által Magyar nyelvre fordítva, némelyek szerint pedig eredetileg magyar nyelven, Marosvásárhely, 1837., I. még Kilyéni Székely Mihály id. mű 14. l.

nak, kihalván a fiúörökösök, de a leányörökösök életben lévén, a rokonság más ágából való fiúörökösök, valamig élni fognak a leányörökösök, az ezen részekre szállott örökségbeli részekbe bele ne fogódzkodhassanak s miután mind a kétnemű örökösök kihaltak, csak azután kell az elébb nevezetett örökségeknek a rokonság másik természetes ágára szállani.²

Az 1555. április 28-án Udvarhelyen tartott országgyűlés összeszedte a „székely nemzet régi törvényeit”³ és ezeket Dobó István és Kendi Ferenc akkori erdélyi vajdák megerősítették. Ezek között foglaltatnak a székely öröklés jogszabályai is, melyek tehát mint a székely nemzet régi törvényei szedettek s így nyilván akkor már századok óta, feltehetőleg az első település óta éltek. Ezek a következőképen hangzanak.

„20. Valamely Embernek Fia, Leánya vagyon, az örökség a Fiat illeti; de úgy; hogy a Fiú a Leányt ki ki a maga Székének Törvénye szerént kiházassítsa.

21. Ha két Férjfiú egy Ember gyermeke, egyiknek Fia, a másiknak Leánya vagyon, a Leány olyan örökös az Attya örökségében, mint a Fiu.³

22. Valamelly Embernek két Leánya vagyon, Fia nintsen, Attyokról maradott örökségek egyaránt illetik őket; de úgy; hogy a kisebbik választhasson a lakó helyben, de úgy; hogy a másiknak hozzája hasonló légyen, egyaránt örökösködhessenek benne; ha pedig a kisebbik a nagyobbiknak hasonlót nem adhatna, tehát az örökség két felé osztassék.

23. Valamelly Embernek két Leánya vagyon, edgyik Leánynak fia, a másiknak Leánya vagyon, a Leány is olyan örökös, az Attya Jóságában, mint a Fiu; de ha a Leánynak Fia, és Leánya lészen, a fiu a Leányt ki házassítja belőlle.

24. Valamelly Székely örökségben 32 Esztendő eltelik, indulatlan⁴ volt benne az Ember, a más Fél nem tartozik reá felelni.

26. Valamelly ember Vérgyökér⁵ valamelly örökségben, abban idő múlás nintsen; mivel a vér atyafiai között a Decretum szerint idő múlás nem lehet.

27. Atyafi Attyafia ellen idegennek semmijét el nem adhassa, sem el nem vallhattya; ha elvallotta volna is, ha 32 Esztendő közben tilalom lett volna benne, a Vérgyökér vissza veheti, hanem ha öröksége helyébe ismét örökséget adtanak volna.

28. Ha valamely öröket el-adnak és a kit illetne, meg nem kínálnák vélle, ha ellene mond 15-öd napig várják meg vélle, ha megveti

² L. Kilyéni Székely Mihály id. művét, 40. lap.

³ Ez a fiuleány, a praefecta.

⁴ Vagyis ha rosszindulat nélkül volt benne, nec vi, nec clam...

⁵ Vérgyökér a Czuczor Gergely és Fogarassi János által szerkesztett „A magyar nyelv szótára” c. mű hatodik kötet 942. l. szerint „azon ősapá, kitől bizonyos nemzetséghez tartozó ivadékok származtak, helyesebben: vértörzs.”

vagy a kínáláskor ellene nem mond, adják annak, aki az árát letészi s azután az atyafi ne perelhessen érette.

30. Székely Ember örökségét semmiképpen elnem vesztheti; ha a Fejét hitelenségért el vesztené is, hanem atyafiára marad.⁶

A székely öröklés tárgya a székelyörökség, az ősi föld.

Ezt a székelyörökséget a Poson-Leányoknak Poson István ellen volt örökösödési perében 1802-ben hozott ítélet:⁶ „pura Siculica“-nak, „leányt teljességgel nem illető Haereditasnak“ nevezi, majd azt mondja róla, hogy „az itt vitás örökség valóságos eredeti székely természetű, következképpen csak fiat illető.“

Egy 1810-ben hozott ítélet pedig (lásd ugyanott), amely a Veress Leányoknak ifj. Veress Mária Ujvárosi Istvánné ellen folyt örökösödési perében hozatott, azt mondja, hogy „a Székely Törvény szerint az hol Fiu in una eademque proximitatis Linea és gradu vagyon, abban a Leálynak Succedálni nem lehet.“

A Leges seu Articuli intra Muros Civitatis Marus-Vásárhely Anno Domini 1634. első articulusában^{6/1} olvassuk: „... a külső városban az a törvény, ami régi eleinktől szállott reánk s ez óráig az observaltotott és most is observaltatik köztük, hogy amely házból örökségből a leányt vagy atyja vagy anyja vagy atyjafia tempore emaritationis tisztességesen kiházásítottak, fehér ruhájával, öltözetivel, mennyekzöre való költiséggel, az ilyen leány vissza nem térhet az atyjától ^{maradt} örökségre, akár őstől maradt s akár acquisitum legyen, hanem az olyan örökség a fiakra szállott és mostan is abban élünk és ezután is akarunk... Ha mindazonáltal de bonis per se acquisitis patres et matres bizonyos testamentumot gyermekei között akarnak celebrálni, salvum legyen.“ E szerint tehát az atyai örökségből a már kiházásított leány semmit sem követelhetett és az örökség a fiúkat illeti — a Hármaskönyv I. R. 99. cz. 4. §-a szerint —, de a szerzeményi vagyonról a szülők szabadon végrendelkezhettek, amely utóbbi rendelkezési szabadság viszont a Hármaskönyv I. R. 57. cz. felel meg.

Az 1653. évből való Approbata Constitutiók III. R. LXXVI. cím III. articulusa szerint „a lófőség a székelységen magok örökségét azon szabadsággal birhassák, mint a nemesség,“ — a VII. articulus szerint „a székelységben való jószágok, amelyek jure haereditario (vagyis örökségi jogon) és az ő régi szabadságok szerint birattatnak és ha a possessorok vagy azoknak praedecessori jus regiumot (elődei királyi jogot) nem vittenek azon jószágba, ezután is a possessoroknak vagy azoknak legitimus successorinak (törvényes utódainak) és igaz haeresinek (örököseinek) akarattal s kedvek ellen se a fiscus, se más senki jus regiumot az olyan jószágokba be ne vihessenek és annak erejével magukat ne intromittálhassák (vagyis magukat a birtokba be ne bo-

⁶ Kilyéni Székely Mihály id. mű 198. l.

^{6/1} Kolosváry Sándor és Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye I. kötet 84. lap.

csáthassák), úgy mint oly jószágokba, kikbe régi privilégiumok ellen más just bé nem vittenek, mind ez ideig is a possessorok.“

Ez a két articulus egyrészt a székelyörökség teljes nemesi szabadságát örökíti meg, másrészt megtiltja székelyörökségre jus regium⁷ gyakorlását. Továbbmenően a VII. Articulus kimondja, hogy ha mégis lett volna valamely székelyörökségre nézve valamikor jus regium, de az ily alapon jogot formáló tulajdonosok elhaltak s a jószágot valaki más uralma alá vette és ezt harminckét éven át békésen gyakorolta úgy, hogy a jószág a királyi fiscusra nem térhetett vissza, az ilyen jószág felszabadul a jus regium alól és „ismét a régi örökös haereditarium jusra redeál,“ vagyis ismét székelyörökséggé válik. Ha azonban maguk a törvényes birtokosok vagy örökösök szabad akaratukból vitték vagy viszik be oda a jus regiumot, úgy a jus regium megmarad és az országnak a jus regiumról szóló közönséges törvényei nyerne alkalmazást mind a fiscusra, mind az adományosokra.

Fontos székely örökjogi szabályt tartalmaz a II. Rákóczi György idejében 1653-ban alkotott Approbata constitutio-gyűjtemény III. R. LXXVI. címének XII articulusában a IV. pont, mely szerint „ahol szabad örökségek lófője, darabanté találtatnék, kiknek fiúágon defectusok volna (magvaszakadásuk), azokat leányi jussal jobbágyörökséggé a tisztek semmiképen ne engedjék tenni vagy lenni; de hogy az olyan lófő vagy darabant leányokat concernálható (vagyis illethető) örökségekből semmissé ne légyenek, az olyan örökséget jó lelki ismeretű hites emberek becsüljék meg s igazán böcs szerént való árát a leánynak vagy asszonyembernek közelebbvaló férfiu-ember zászló alatt szolgáló atyafiak tégye le s légyen azé a jószág.“

E szerint, ha a székely fiúleány jobbágyhoz ment férjhez, egy időben a székelyörökség a zászló alatt szolgáló legközelebbi atyjafié lett és a fiúleány csak a pénzbeli ellenértéket kapta meg.

A székely jószág leszállása tekintetében kimondja néhai Árkosi Veress Sámuel örököseinek perében⁸ 1804-ben a marosvásárhelyi kir.

„1. a székely jószágok devolutiója természete a vármegyéken levő jószágoktól egészen különbözik,

2. néhai Veress Mózes, a fitestvér, ma is él alperes Veress Máriában, aki neki praefecta leánya,

3. fiu nemlétében a kérdés alatt levő székelyörökség egyenesen a praefectát illeti, a fitestvér fiuleányát, nem pedig a leánytestvéreket,

4. a Székely Haereditáshoz kell számlálni és ez alá a Successionis regulatio alá kell rekeszteni az örökhagyóknak azokat az örökös ingatlan szerzeményeiket is, melyek cum expressa ad sexum solum virilem regulatione szereztettek, mert néhai Veress Sámuel és Mózes a Leányoknak azokból való minden részesíttetésekén kívül tsak ketten osztozván, ez által már ezek is a Siculica Haereditáshoz ragadtak devolutiójokra

⁷ L. még fennebb a jus regiumról kifejtetteket.

⁸ Kilyéni Székely Mihály id. mű, 228. lap.

nézve, azt a természetet vették magukra és a Decr. 1-ső része 47-ik Titulussa szerint is egyenesen csak az alperest — a fiuleányt — illetik,

5. az ingó jók... a Székely Haereditasok devolutiója regulatiójának nincsenek alája vettelve és a Decr. 1-ső Része 17. Titulussa ide nem alkalmazhatók.⁹

Ez ítélet szerint tehát a székelyöröklés más, mint a magyar nemesi, vagyis a vármegyei, a Werbőczy-féle öröklés, — a fiuleány olyan örökös, mint a fiú, — a székelyörökséghez nemcsak a fiú, hanem a székely örökösök ingatlan számít, hanem az olyan szerzeményi ingatlan is „hozzáragad”, amelynek szerzése kifejezetten és kizárólag a férfi-nemre szóló szabályozás mellett szerezett, — az ingóságok kívülesnek a székely öröklésen, — lemenők hiányában a székelyörökség az örökhagyó fitestvérét illeti, ha ez nem él, ennek fiát, ha ilyen nincs, de leány van, ezt mint fiuleányt.

A Bodola-család örökösödési perében 1798-ban kimondja a marosvásárhelyi királyi tábla,⁹ hogy

1. a fiuleánynak, vagyis a praefectának haereditásában egyenesen csak a fiak törvényes successorok, a leánynak pedig — fiak levén mellette — semmi rész abból nem illet,

2. hogy székelyörökségnek nem csupán az ősi ingatlant kell tekinteni, hanem azt is, amit az előd szerzett *acquisitionalis* levéllel úgy, hogy *absque facta ad utrumque sexum regulatione* csak fiuról-fiura, maradványról-maradványra örökösen szerezte, mert az örökös vásárok és századot felülmuló birtok által már ezek is a székelyörökséghez hozzáragadtak.

Homorodi Gábor Ferencnek Szabó István elleni perében 1816-ban kimondja a marosvásárhelyi királyi tábla,¹⁰ hogy

1. székely jószág parasztra által nem szállhat,

2. pénzvett jószágok nem székelyörökségek,

3. ha székelyörökséget bíró székelyek fiuról-fiura szereznek, az a haereditáshoz *acrescal*, tehát az ilyen szerzemény hozzájárul a székelyörökséghez,

4. a szerzemény — egyébként a *Decretalis* Törvény (vagyis a Hármaskönyv) dispositiója alá recidálván, — a Decr. I. R. 17. t. szerint az atyai és anyai pénzzel idegenektől vett jók mindkét ágat, a fiu- és leányágot illetik, osztályos rész szerint, vagyis egyenlő részben.

A böggözi birtokosságnak Jakab András elleni perében¹¹ 1817-ben kimondja a marosvásárhelyi királyi tábla, hogy

1. a belső telkek birtoka után jár a közhatárok osztálya,

2. az indivisumokban nincs *praescriptio*, vagyis az osztatlan közöségben nincs elévülés.

⁹ Kilyéni Székely Mihály id. mű 248. l.

¹⁰ Kilyéni Székely Mihály id. mű 251. l.

¹¹ Kilyéni Székely Mihály id. mű 255. l.

I. nálunk V. Ferdinánd 1836-ban megerősítette az 1486-ban gróf Bátor István erdélyi vajda és székelyek ispánja által törvényesen kiadott „ítéletlevelet”,¹² amely Szent Györgyi Barabás hagyatéka ügyében megállapította, hogy nevezettnek két fia volt, Balás és György. Balás meghalt, két leány — Hidvégi Mikó Lőrinczné Szent Györgyi Márta és Szent Annai Tót Miklósné Szent Györgyi Anna — hátrahagyásával. Az erdélyi vajda előtt a két leány a nagyapáról, Barabásról, maradt székelyörökség reájuk eső része kiadását kérte Györgytől, a ki ezzel szemben azzal érvelt, hogy a két asszonyt semmi sem illeti, mert „ő volna a fiuörökös azon örökségekben.” De beavatkozott a perbe Barabás elhalt leánytestvérének fia, Vitézlő Tamási Péter és ugyancsak elhalt másik, Márta nevű leánytestvérének leánya, Kerelői Pálné Szent Györgyi Márta és azon az alapon, hogy Barabás testvéreitől származnak, hogy „egy atyától és anyától születtek,” az „örökségekben részt akarnak kapni az ország törvénye szerint.” Az ítélet szerint a vajda „Kolozsváron Vallástevő Szent Gál Innepén némely Királyi Dolgok meghallása és elrendelése végett hozzánk jött és megjelent bizonyos Nemesekkel és fő Székelekkel” együtt volt a perlekedők megjelenésekor és „azon Fő Székelek Tanácsokból azon Székelekkel az ő Törvények és szokások szerint a nevezett örökségek tárgyában ilyen ítéletet tett:” „Hogy az említett Asszonyok és Szent Györgyi György őseinek t. i. Barabásnak örökösei, Hivatalai és Tisztségei, úgy és azon Joggal látatnak illetni Mártha Asszonyt a Lőrintz és Annát nevezett Tót Miklós Nőiket, mint Györgyöt és köztök egyenlőleg kell fell osztódni, — Tamási Péternek pedig és Mártha Asszonymnak, a Pál nőjének, addig, míg Györgynek és Márta s Anna asszonyoknak Maradványjok és örökösök léend, az örökségekhez semmi Jogok és Tulajdonságok nem lehet, valamint a Székeleknek előttünk fel világított Törvényei tartják.” — Az ítélet értelme szerint tehát Szent Györgyi Barabás után a fiai örökölnék, illetőleg az egyik elhalt fiú után ennek leányai, mint fiúleányok (így szól a későbbi 1555. évi udvarhelyi törvények [1. fennebb] 21. pontja is) s amíg ezek maradványai, örökösei ki nem fogynak, Barabás testvérei leszármazottainak nincs öröklési igényük.

Mindezek a régi ítéletek tanúsítják, hogy a székely öröklés az 1853. évi szeptember hó 1. napja, vagyis az osztrák polgári törvénykönyvnek Erdélyben hatályba lépése előtt még fennállott, az 1555. évi udvarhelyi törvénynek megfelelően.

De hallgassuk meg, mit hirdettek a székely öröklésről régi jeles magánjogászaink.

Az erdélyi jog nagy tudósának, Dósa Eleknek, kommentárja szerint:¹³ „A székely örökséget fitestvér nem létekor öröklő leány fiúleánynak (praefecta naturalis) szokott nevezettni, aki az Appr. Constit. 3. R. 76. Cz. 4. pontja szerint, ha jobbágyemberhez ment férjhez, megfosztathatott öröksége birtokától oldalágbeli közelebb álló firokona által

¹² Lötsey id. mű 69. lap.

¹³ Dósa Elek: Erdélyhoni jogtudomány, Kolozsvár, 1861. II. k., 381. l.

az igaz becs szerinti ár letétele mellett. Az idézett törvény ezen rendelkezését Dósa szerint elavultnak méltán állíthatni azon okból, mivel azáltal a törvényhozó annak akarta elejét venni, hogy a székelyörökségek „leányi jussal jobbágyörökséggé” ne váljanak; el lévén pedig a jobbágyosság az 1791:26. cz. által töröltetve, székelyörökség ma már — 1861. — jobbágyörökséggé semmi esetben sem válhatik, következésképen a székely fiúleány által azon esetben is birtokoltathatik, midőn nemtelen vagy zsellér emberhez menne férjhez. „Világos ebből azon divatozó gyakorlat alaptalansága, mely szerint a nemtelen emberhez ment fiúleány örökségét az oldalágbeli firokonok követelhetik az idézett törvény értelmében; mert az idézett törvény csak annak akarván elejét venni, hogy a székelyörökség jobbágyörökséggé ne váljék, nem tiltja el a nemtelen embert a székelyörökség birtokolhatásától, melyet az mint szabados (libertinus) a törvény sérelme nélkül birtokolhat; valamint az is, mely szerint a fiúleány nemtelen férjétől született leánya az anyai örökség mind birtoklására, mind visszakövetelésére csak az által válhatik képessé, hogy székely emberhez megyen férjhez, mert ha jobbágyörökséggé már teljességgel nem válható székelyörökséget a fiúleány azért nem birtokolhatja, mivel nemtelenhez ment férjhez s az gyermekei által is azért birtokoltathatik, mivel nemtelen állapotúak, miként nyerhessen a H. K. 1. R. 51. cz. 3. §. szerint nemtelen állapotú leány, székely emberhez férjhezmenetele által, birtokolhatási képességet, másként nem képzelhetni, hanem ha vagy az tétetik fel, hogy ezen esetben a leány férjhezmenetele által megneemesül; vagy az, hogy a székely férj tulajdonává válik felesége öröksége, melyek közül egyik éppen olyan képtelenség, mint a másik.”

Dósa szerint is a székely öröklési szabályok *csupán az ősi örökséget*, vagyis a családi fekvőket tárgyazzák, az ingók ugyanis, melyek közé örökösödési tekintetben az akár örök, akár zálogcím alatt a szülők vagy azok elődei által vásárolt fekvők is tartoznak, legyenek bár más székely családok székelyörökségei, mindkétnemű örökösöket egyaránt illették, akár azon okból, mivel a székely nemzet sajátos törvénye ezekre nézve nem tett kivételt a gyermekek örökösödését szabályozó általános honi törvények rendelkezése alól, amit a gyakorlat is igazol azon kivétellel, hogy csak fiúörökösöket illető jószágok szomszédjában s azokkal együtt kezeltetendőleg vásárolt jószágnak olykor csupán árából szokták részleltetni a nőtestvéreket.”

Wenzel Gusztáv szerint¹⁴ „az erdélyi székelyek örökösödési rendének alapelve az, hogy a fitestvérek a nőtestvéreket a rendes örökségből kizárják, azonban tartoznak nekik tartással és kiházasítással (azaz hajadoni joggal); ha pedig az örökhagyó után figyermek nem marad, leánya örököl, ki fiú-leánynak (naturaliter praefecta) szokott nevezettni s ha több a leány, az örökség őket egyenlőképen illeti. Ilyen leányok öröklése mindazonáltal az örökösödési rendet meg nem változtatja. Ha az így fiúsított leány jobbágyhoz menne férjhez, a régiebb jog sze-

¹⁴ A magyar és erdélyi magánjog rendszere, II., 364. 1.

rint oldalágheli közelebb álló firokona az igaz becsű letétel mellett birtokát magához válthatta; de ez a jog újabb átalakulása folytán alkalmazhatónak már nem látszik többé. Sem fiú-, sem leányutódok nem létezvén, az örökség az ugyanazon ágheli legközelebb álló firokonokat illeti és ilyenek teljesen hiányozván, úgy hogy fiúleány sincsen, az ezen ágheli nőrokonokat. Ha az egyik leszármazási ág mindkét nemű tagjai teljesen kihaltak, az örökség a másik, legközelebbi ágheli előbb fi-, és azok nem létekor a nőrokonokra száll; s így tovább. Ha végre az ezen örökösödési rend szerinti törvényi örökösök mind kihaltak, az örökség nem a fiscust, hanem a legközelebbi szomszédokat illeti; e tekintetben a belső telkek szolgálván irányadásul, mert a külső telkek a belsők tartozékának tekintetnek. Ezen örökösödési rendre nézve mindazáltal megjegyzendő: a) érvénye a tulajdonképeni fekvő székely birtokon túl nem terjed; tehát b) csak ősi, azaz vagy a családra nézve első foglalási, vagy már az örökhagyó elődeinek bármely örökjogú cím alatti birtokában volt javakra vonatkozik; c) az örökhagyónak tehát végrendelet székely örökségei, nem ezen örökösödési rendnek, hanem a rendes örökösödési szabályozásnak tárgya s a mindkét nemű örökösöket illetik; d) ugyanez áll azon javakról is, melyek anyai, de nem fiúleány örökségnek tartatnak; e) az ingóságok s a zálogcím alatti birtok hasonlóképen nem részesülnek a székely javak örökösödési sajátságaiban; f) végre a dolog természetében fekszik, hogy a Székelyföldön fekvő azon jószágok, melyeket a család fejedelmi adomány mellett bir, ha birtokosaik kihalása után bárki által harminczkét évig székely jogon békésen biratnak, elévülés után megszűnnek adományozhatók lenni és székely birtokká válnak.“

Connert szerint¹⁵ a fiúk, illetőleg — fiörökös hiányában — a leányok egyenlő arányban osztottak a birtokban. Ugyanő azt állapítja meg, hogy fiú- és leányivadék hiányában a legközelebbi atyafiakra szállott a jószág, „hogy melyik iziglen, azt nem tudjuk.“ Ezt azonban fenntebb megmagyarázza Wenzel.

Még megemlítjük, hogy a székelyudvarhelyi szék által alkotott 1750. évi Municipalis Consuetudo Siculorum¹⁶-ban olvassuk, hogy „ha valaki közülük székelyörökségért most perbe akar fogni, tehát tartozik az Actor elsőben minden atyafia felől felelni, hogy ő véle más a felől nem perel.“

Érdekes különlegessége volt a székely örökösödési jognak magvaszakadás — per defectus seminis — esetében a szomszéd öröklése, mint a székelyörökség székelyhez kötöttségének fenntartására, idegen kéz szerzése ellen védekezésre hivatott szokásjogi intézmény. Alap gondolata nyilván az ősi gondolat: a székely föld a székelyeké.

Rákóczi György erdélyi fejedelem 1636. január 30-án kelt kiváltása¹⁷ „a magszakadás kihirdetésének a Székelyföldön való megszünte-

¹⁵ Id. mű 104. lap.

¹⁶ Kilyéni Székely Mihály id. mű 136. l.

téséről" kimondja, hogy „az egész székelységnek és mindkét ágon levő minden maradékainak azon szabadságot és mentségesítés jussát kegyelmesen adjuk, engedjük, ajándékozzuk örökös kiváltságunk formájában. hogy ennekutána soha akármely Magvaszakadottnak Magvaszakadását a Székelyek között kihirdetni és végrehajtani ne lehessen, sőt azon magva szakadottnak Jovaiiban a mi vagy maradékaink Erdélyi törvényes Fejedelmek számokra, valamely Iktatás vagy Foglálás se lehessen és tétethessen; hanem a Magvaszakadottnak Jovai mind két ágon lévő maradékaira, az ők régi szokások és szertartások szerint szálljanak és mennyenek által, valamint az elébbirt minden székelyeknek és az ők mindkét ágon lévő minden örököseiknek és maradékaiknak adjuk, — ajándékozzuk és a jelen adomány Levelünket örökös Kiváltsággal nékiek engedjük.“

Szádeczky-Kardoss¹⁸ azt írja, hogy a székelynek „birtokjoga még a magyar nemesénél is erősebb volt. Ezé hűtlenség esetén vagy magvaszakadtával a kincstárra szállt, a székely birtoka akkor is a család vagy nemzetségé maradt vagy rokonok nemlétében a szomszédra szállott, annak a jogi vélelemnek alapján, hogy az valamikor vérrokon lehetett.“

Kolosváry Bálint szerint¹⁹ a tiszta székelyörökség teljes magvaszakadás esetén, hogy eme jellege fenntartassék, nem a fiscusra, hanem az ősi szokás alapján az elhunyt szomszédra szállott.

A szomszéd öröklési jogáról megemlékezik Dósa Elek is.²⁰ Azt mondja: „... elrekesztetik a fiscus az örökösödhetéstől a székely örökségekre s azok járulékaire nézve a szomszédok által ősi szokás szerint.“ S bővebben ezt mondja erről: „Mivel azon jószágoknak, melyeket a fiscus kihalás esetében örököl, adományoztatni kell a C. C. 4. R. 12. Cz. 14. cz. szerint, az adományozásnál fogva pedig a jószág a H. K. 1. R. 10. cz. 1. §. értelmében fejedelmi jog tárgyává lesz, hogy az eredeti foglalás útján szereztetett székelyföld a fejedelmi jogtól tisztán s mentesen tartathassék, a kihalt tulajdonosnak székelyföldi jószágai nem a fiscusra, hanem szomszédjára szállanak ősi szokás szerint. Irott törvényeink az örökösödés ezen sajátoságos neméről nem emlékeznek; az, ami a Székelyföldön kihalt pap örökségére nézve az A. C. 1. R. 6. czimében rendeltetik, ezen örökösödést tárgyzó intézkedésnek azon okból nem tartathatván, mivel a szerint a szomszédnak inkább megváltási, mint örökösödési jog tulajdonittatik s örökösnek valójában az ekklésia nézethetik, a melynek a szomszéd a jószág örökbecs szerinti árát fizetni tartozik. Midőn mind a belső jószágoknak, mind azok külső járulékaiknak több és különböző szomszédai lehetnek, kérdés alatt van, hogy ezek közül melyik és mennyi részben igényelheti az örökséget? Az ősi szokás ezen kérdést döntetlenül hagyta; addig is azonban, míg

¹⁷ Lötsey, id. mű 55. lap.

Kolosváry és Óvári id. mű I., 146. l.

¹⁸ Id. mű 53. l.

¹⁹ Fodor-féle Magánjog, V., 53. l.

²⁰ Id. mű II. 403. és 407. l.

az örökösödésnek ezen különös neme írott törvény által illetőleg szabályoztatnék, ezen örökösödési jogban részesíteni lehetne egyenlő mértékben a kihalt nemesi laka (*curia nobilitaris*) minden szomszéd-jait s ugyanazok között osztani fel annak minden akár belső, akár külső fekvőbeli járulékait a H. K. 2. R. 52. cz. 3. §. szerint, a járulékok a földolog után járók lévén.“

Fennebb ismertettük azonban, hogy a régi erdélyi jogban többször szerepelt, de szinte mint a székelyekre reáerőszakolt jog, mint fejedelmi megtorló eszköz, átmenetileg a *fiscus* öröklési joga. Ennek átmeneti, meg-megtörő hatálya alatt a szomszéd öröklési joga nyilván elvileg nem érvényesülhetett.

A szomszéd öröklési joga is megszűnt az osztrák polgári törvénykönyv hatálybalépésével, mert ennek 760. §-a akként rendelkezik, hogy ha az örökhagyónak az ott megjelölt hat ágból való vérrokona, illetőleg a 752—756. §§-okban említett örököse, ezek hiányában házastársa nincs, akkor a hagyaték, mint uratlan jószág, a kincstár vagy azon személyek által foglaltatik el, akiknek a közrendtartási rendeletknél fogva uratlan javak elfoglalásához joguk van. Idevonatkozóan azonban az osztrák polgári törvénykönyvet életbeléptető 1853. május 29-iki erdélyi ösiségi nyiltparancs²¹ VII. cikkének 4. pontja azt módosítást tartalmazza, hogy a 760. §-ban említett, az örökös nélküli javak elfoglalását tárgyzó jog jövedőre csak az álladalmat illeti.“

Egy régi kolozsvári jogtanár, soósmezei Vajda László tanítása szerint²² „a szomszédok (*vicinusok*) és szomszédbeliek (*commetaneusok*) kölcsönös *successio* és megvétélbeli elsőség jussával bírnak, tekintettel arra, hogy a régi magyarok mind egy eredetű vérszerint való atyafiak voltak, „akiknek maradéki mind az eredeti vérséget, mind a közosztályosságot nyilván megbizonyítják, így amíg a vármegyei nemesek kölcsönös *successio* jussával magvaszakadás esetében nem bírnak, mert Szent István király koronáztatása alkalmatosságával a T. 1., 2. és 3. t. szerint az első foglalási jusnak királyi adományi titulusra lett megváltoztatásával jószágaikba jus legiumot hoztak be és ezért magvaszakadtság esetében a T. 1. r. 10. t. szerint a fejedelem a *successor*, ellenben a Székely Örökségekben minthogy ezek a Szent István Királlyal kötött egyezésnél fogva első foglalási Jussal birattatnak, a kölcsönös *Successio* a Szomszédok között mai napig-is fenn van. — Továbbá az idők viszontagságai ugyan azt okozták, hogy a régi faluknak eredeti Lakossai kipusztulván, más és magok között különböző eredetű Lakosok következtek helyekben; de ez-által a *Vicinusok*nak eredeti kölcsönös *Successió*beli Jussok meg nem változtatott, azért mert ezen utóbbi Lakosok az első Lakosoknak ebben képviselőik.“ Vajda tanítása szerint: „A megvétélbeli elsőség Jussa a kölcsönös *Successión*, mellyel a *Vicinusok* és *Commetaneusok* a most megírt bizonyítások szerint bírnak,

²¹ Erdélyi Országos Kormánylap 1855. évf., 386. lap.

²² Soósmezei Vajda László, a kolozsvári királyi líceumban a hazai és büntetőtörvényeknek tanítója: Az erdélyi polgári magános törvényekkel való esmeretségek első könyve, 284. lap.

fundáltatik s ezzel mindanyiszor, valahányszor a Vér szerént való atyafiak az eladásra kitett vagy fő váltságban elvesztett Jóságot vagy megvenni, a T. 1. r. 60. t. 10. §. szerént, vagy kiváltani a T. 2. r. 63. t. 2. §. szerént nem akarják, mai napig-is élnek.“

Pál Gábor megállapítja,²³ hogy „Erdély területében is a székelység Separatum Corpust jelentett,“ hogy „a Székelyföldön egy évezreden át soha a kincstár birtokot nem szerezhettek s még az öröklés terén is olyan szabály állott fenn ott, hogy a magtalanul elhalt család birtokát nem a kincstár, hanem a szomszéd örökölte.“

A szomszédok öröklési jogához rokon jogalkotási gondolat foglalkoztatta a polgári törvénykönyv 1914. évi javaslatának megalkotóit is. A IV. kötet 11. lapján olvassuk a javaslat indoklásában: „Végsősorban az államkincstár a törvényes örökös. Habár sok méltányossági ok szólaná az illetőségi község öröklése mellett, a Tj. mégis helyesebbnek látta, hogy a közöröklés alanyául eddigi jogunk fenntartásával továbbra is az egyetemes közületet, az államot hagyja meg. A községek öröklése a hagyatékoknak igen véletlenszerű eloszlásával járna és nem biztosítaná e vagyonok célirányos felhasználását. A kincstár kezében az urafogyott hagyatékokat egységesen lehet a közjólét céljaira fordítani. Ennek biztosítása végett az 1543. §. kimondja, hogy a kincstár a reáharult örökségeket nem folyó jövedelmének gyarapítására, hanem meghatározott célrendelessel, bizonyos jótékony intézményekre fordítás kötelezettségével kapja.“

Csak egy lépés választja el a közöröklés jogrendszerében a szomszédok öröklését az egész község mint jogi személy öröklésétől, amely utóbbi római jogi, a comitia curiaták idejéből származó gondolat, a gens örököl a gentilis után. A gondolat ugyanaz, a hagyatéka a falu határán belül élőké, illetőleg azok szervezett közösségéé maradjon, az összeforrott, közös múltú és sorsú székely nép kezében s ne jusson más kézre.

A székelyörökséget nem csupán nemszékelyekkel szemben védi örökjogi institúciókkal az ősi székely jog, hanem külön védi a falu birtokjogát ott, csekély birtokú más falubeli székelyekkel szemben is. Így az 1650. évi Csik-, Gyergyó és Kászonszék Constitutióiban²⁴ olvaszuk VII. alatt, hogy „vannak oly emberek, más faluban vagyon valami kicsiny örökségek némelyeknek, de sem füstük (vagyis házastelkük) avagy lakásuk nincsen, sem oly módon szántóvető földük, sem szénafűvük nincsen, sőt a falu közé sem adózással és segítséggel nincsen, de mégis mindazonáltal a falu közönséges határát úgy akarja birni, kiváltságképen erdeit, mint a faluban lakó ember, azonképen akármely közönséges renden levő lófő ember is mind maga és jobbággyával is úgy akarja birattatni a más falu határát, végeztük azért, valakinek füstje más faluba és határán nincsen és illendő szénafűve, szántófölde, arra a falura ne bírálkodhassék (vagyis ott ne legeltessen, faizást ne gyakorolhasson), hanem amely faluban lakik, ott légyen birodalma...“.

²³ Képviselőházi beszéd az 1940. december 2-iki 164. ülésén.

²⁴ Kolosváry, Óvári id. mű, I. kötet, 90. l.

Ugyanúgy az 1759. évi Marosvásárhelyi Constitutio is kijelenti, hogy „ennekelőtte is mindenkor szokásban volt, sőt város főbirsága alatt kemény tilalomban tartatott, hogy senki a városi civilis fundust vagyis akár belső, akár külső civilis jószágát idegen és a városhoz nem incorporatus embernek sem örökös, sem zálogos titulussal eladni ne praesumálja, csak ha a főbíró az egész tanáccsal ahhoz hozzájárul,“ de ez is csak akkor engedhesse meg „külső embernek jószágot a városon vagy határán vásárolni,“ ha ezt a külső embert a városba incorporálják. „Oláh nemzetségből való ember teljességgel a városon örökséget ne vehessen, sőt a város közönsége földéből is sem szántó, sem kaszáló ne adassék az oláhoknak...”

Ezekre a székelyörökséget védő helyhatósági rendelkezésekre is utal az 1853. évi császári nyiltparancs 18. §-a: „A rokonok és szomszédoknak az országrészek különbsége szerint létezett eddigi törvényes elővételi, visszaváltási és elsőbbségi joga, valamint minden egyéb törvényes elővásárlási jog jövődőre nézve megszűnik.”

Konzerválja még előbb a székelyörökséget az 1653. évi Approbata Constitutio III. R. LXXVI. Cz. XVI. articulusa is, amely szerint (III.) örök áron a nemességen kívül harcban szolgáló vitézlő rend földét és örökségét semmiképen el nem adhatja, hanem csak zálogba, annak értékéig és eladás esetében (I.) „observáltassék az országnak közönséges bevett törvénye és decretuma, tudniillik, hogy a közelebb való véreket, ezek után a vicinusokat admoneálni“ kell, vagyis figyelmeztetni kell az eladási szándéokra előbb az atyafiságot meg a szomszédságot, „ha azok meg nem akarnák venni, azután lehessen szabados az adás és vétel távol lévőknek is.” A szomszédok és egy határban lévők előzetes megkínálását a Hármaskönyv I. R. 61. czime is szabályozza.

Az atyafiságnak és a szomszédoknak ezt az elővételi jogát csak a most említett 1853. évi május 29-iki erdélyi ősiségi nyiltparancs 18. §-a szüntette meg, de a Székelyföldön a szomszédoknak való előzetes felkínálás, nem mint kötelezettség, hanem mint szokás ma is sok helyen fennáll.

Meg kell emlékeznünk az erdélyi 1809. évi országgyűlési végzések²⁵ III. cikkelyéről is, mely a „táborba szállítandó felkölt erdélyi katonaság számára szabott fenyítéki és büntető törvényekről“ szól, amely cikkely a katonaszökevényt nemesi szabadságának örökre elvesztésével bünteti s azzal, hogy jószága tüstént maradékaira s örököseire vagy ha azok nem lennének, a királyi fiscusra, a *székelyek közt a szomszédokra*, a szászok közt pedig a közönségre szálljon. A szomszédok öröklési jogát tehát a Székelyföldre nézve még ez az 1809-es törvény is megrögzítette.

A székely öröklési és ezzel kapcsolatos birtokjognak még egy régi érdekességéről kell említést tennem. „A’ nemes Aranyos Széki Bogáti szabad Pustának vagyis Praediumnak Kövenden az 1827-ik évben Bőjtelő hava 19-dik napján All-Jegyző Csit Sz. Iváni Üdösb Koronka

²⁵ Dálnoki Incze József: Nemes Erdélyország nagyfejedelemségének újabb országgyűlési végzései, Articuli Novellares Diaetales. 1845. év, 260 lap.

László által a Nemes Aranyas széki Levél-Tárból kiadott Szokásos Törvénye²⁶ szerint a felséges királyi kormányzéknek 1814. augusztus 17-én 3176. szám alatt kelt rendelete folytán a bogáti praediális földek jövődöbéli konstitúciójának plánumát meg kellvén állapítani, Aranyosszék nemes rendjei fontolóra vették a bogáti praediális földek bírást és erről Constitutiót készítettek. Ezt a constitutiót az erdélyi gubernium a király és egyúttal erdélyi nagyfejedelem nevében 3020/1822. szám alatt jóváhagyta és a nemes szék rendjeit kötelezte, hogy a constitutiót a legközelebb tartandó gyalis gyűlésen szoros megtartás végett hirdessék ki. A constitutio szerint a bogáti szabad pusztá, vagyis praedium, az ott levő praediális szabad szántóföldek csak a székhelyi residenciás nemes birtokosok, törzsökös székelyek és székely szabadsággal élő jószágos hazafiak által bírható, másoknak kirekesztésével, „mégpedig ezen Székes hejnek eredeti természete szerint Fiuról fiura oly formálag, hogy a' successio tsak a' Fiura, vagy ennek el fogyásával a Fiu Leányra szállhasson, — a' midőn pedig ezekre nézve is defectus lenne, ekkor az említettek közül a' leg elsőbb törvényes foglalóra maradjon, — mely foglalásnak módja alább elé fordul.“ A pusztá az Aranyosszékhez tartozó községek közös használatában volt. A constitutio 2. pontja kimondja, hogy ennek a praediális helynek tulajdonosságát (vagyis tulajdonjogát) mostan is a nemes Szék magának rezerválja s „annak birtokosai mindnyájan csak usu fructuariusok, ennél fogva egy birtokosnak sem léssen szabad a birtokában levő hely tulajdonsága iránt semmiféle titulust introducalni,“ sőt nem szabad azt se pénzért, se gabonáért, se marháért vagy akármi névvel nevezhető jóért másnak eladni, mással elcserélni, felibe való szántás végett se szabad másnak átengedni, ki-ki vagy tulajdon vagy pénzen vagy dologgal fogadott erejével szántsa, csak törökbúzával vethető hely adható felibe való kapálásra, „egyszersmind azon helynek a tulajdonos által eső szünteleni művelés kötelességévé tétetvén,“ ha pedig valaki azt nem akarja művelni, vagy elégtelen vagy henye lenne, avagy kaszálónak változtatni akarná, azonnal más művelhetőnek és szorgalmatosnak birtokába jusson.“ Megállapítja a constitutio 3. pontja, hogy „vagy fiú és Fiu Leány successión (mely szinte mind egy) és a defectus esetibe törvényes foglalás útján lehet főbként birtokossa valaki a törvényes birtokosok között az említett praediális szabad szántóföldnek, ennél fogva a birtokosnak elhalálozása utáni dispositióra juszt nem tarthat, annak csak azt szüntelen művelésében tartó birtokos lehet tulajdonosa, az arra nem elégséges vagy azzal a megállapított módok ellenére szembe tünőleg vagy alattomos csalárdsággal művelő elrekesztetik.“ Ugyanezen 3. pont szerint az ilyen csalárd birtoklást észre vevő birtokos azt a helyet, amelyben vagy praevaricatiót²⁷ tapasztalt, vagy míveletlenséget vett észre, „mindenek előtte vagy el borázdalással, vagy máskénti meg jegyzésével iránta eredendő perlekedésének jeléül megjegyyez“ és ez a pont szabályozza azután az így megjelölt birtokra az appropriálást,

²⁶ Lötsey Spielenbergs László id. mű, 103. lap.

²⁷ Vagyis kötelességmulasztást.

vagyis a birtokjogszerzést. A 9. pont szerint „ha valóságos caducitas vagy defectus virilis sexus, vagyis a férfi nemben való megszakadás adná elő magát, az első törvényes elfoglaló jegyitétele az eredhető perét jövődőlő jegynek tartatik és egyúttal pedum positionak.” Hogy pedig „ezen foglaláskor történhet mindenféle versengések, sőt netalán verekedések elkerültethessenek, ha valaki az első foglaló jegyét kihányná és ezáltal vérengzésre és verekedésre utat nyitna, akkor büntetésen marasztaltassék és az elfoglalt föld mégis az első elfoglalóé legyen.”

A délafrikai gyémántmezők versenyfutással való elfoglalására emlékeztet a constitutio ezen 9. pontjának az a rendelkezése, amely szerint „Azon esetben pedig, ha kettő egyszerre érkezne egy földhöz; hogy azt mint első el-foglaló magának ki jegyezne, s egy más között szépen meg nem egyeznének, hanem versengés támadna köztük, mind a két fél a fennebb meg irt és említett célra fordítandó büntetésen marasztaltassék külön külön, mégis a contraversia alatt lévő, az el foglalni akart Föld egyik felé se legyen, — ellenben a praevaricatiót tapasztalt rész említett Jegyével semmi törvényes foglalást az akkori Birtokosra nézve nem téssen, hanem azzal másokat a kik talán hozzá hasonló móddal észre vették ugyan a praevaricatiót; de mégis míg addig törvényes idézetet nem tettek, rekeszti el attól, hogy azok nállánál hamarabb lehessenek a praevaricator Felperessei, — önként folyván ezekre nézve azis, hogy az ily Felperesek addig magokénak nemis tarthatyák a meg jegyzett földet; míg ítéletesen el nem nyerik, s a szerént annak birodalmába nem iktattatnak, mind addig az Alperes se használja az inactionált részt.”

*

Erdély nagyfejedelemségbe az 1853. évi május 29-iki császári nyílt parancs hozta be az 1811. június 1-én kelt osztrák általános polgári törvénykönyvet és azt „több korlátozásokkal és közelebbi határozatokkal és az utólagos rendeletek függelékével együtt” 1853. szeptember 1-től kezdve léptette hatályba. (Erdélyi Nagyfejedelemségét illető Országos Kormánylap 1853. évfolyam I. osztály, 386. lap.) A VII. cikk „az általános polgári törvénykönyvnek a törvényes örökösödés iránti határozatait a törvénykönyv behozatala után keletkező halálozásokra akkor is alkalmazni rendeli, midőn parasztjavak forognak kérdésben.”

A másik császári nyíltparancs 1853. május 29-ikéről, „kíható az erdélyi nagyfejedelemségre, melly által ezen koronaországban a fekvő javakhozi tulajdoni jog szerzését és gyakorlását, ezen javak terhelését és elzálogosítását, az eddigi örökösödésből és az ország néhány részeiben főnállott ősiségből keletkező jogviszonyokat tárgyazó eddigi törvényes rendeletek és intézmények megváltoztatnak” (lásd ugyanott 393. lap), a bevezetésében azt mondja többek között, hogy „átlátta azon hátrányokat, amelyek Erdélyben az eddigi örökösödés és az ország némely részeiben létezett ősiség jogviszonyaiból keletkeztek.” Az 5. §. azt rendeli, hogy az általános polgári törvénykönyv hatálybalépte napjától kezdve „az öröklött és szerzett, az adományi és más vagyon s a fi- és leányág közötti különbség sem az élők közötti vagy a halál ese-

térei rendelkezhetési jogra, sem pedig a törvényes öröködesre befolyással nem bír. Az általános polgári törvénykönyvnek az öröködest tárgyzó rendeletei az ország minden részeiben a vagyon- és személyek minden nemeire kiterjednek.

Ennek a nyiltparancsnak 6. és 8. §-ai is említést tesznek örökjogi vonatkozásokban „az erdélyi magyarok és székelyek fennállott jogairól.”

Ez a nyiltparancs s az azzal hatálybaléptetett osztrák polgári törvénykönyv megszüntette az ősi székely öröklést.

*

Hasonlítsuk össze ezek után az egykori székely öröklési jogot a Werbőczy örökjogával, másrészt az osztrák polgári törvénykönyv örökjogával.

A székely öröklési jogban ép úgy elválnak a székelyörökség, vagyis az ősöktől maradt jószág az ingóktól és a szerzeményi javaktól, mint a Hármaskönyv jogában az ági vagyon a szerzeményitől. Egyaránt fiág az örökös az ősiiben, a szerzeményiben azonban nemre tekintet nélkül örökösök a gyermekek. A székely jogban a fiúörökös a leánytestvért köteles kiházásítani, a Hármaskönyv szerint leánytestvéreket leány-negyed (quartalitium) illeti és jus capillare. A székely jogban ha fiúgyermek nincs, de leány van, az utóbbi ex lege fiúleány, praefecta lesz és öröklési szempontból fiúnak számít, fiúként örököl, kizárva minden távolabbi ág férfi rokonait is, míg Werbőczy jogában a leány örökjogi szempontból fiúnak csak királyi fíusítás esetében számít. A székely öröklési jog szerint a székelyörökség, tehát az ősi jószág el nem adható, Werbőczy szerint az ilyen vagyont az apa a fiuk sérelmére el nem idegenítheti. Magszakadás — per defectum seminis — esetében mindkét jog a fiág kihalását érti, de a székelyjogban belép a fiúleány. Magszakadás esetében a székely jog szerint a szomszédok örökölnék, Werbőczy szerint a kir. fiscus. A székely jog szerint nincs szent koronára háramlás, mert a föld népi ősfoglalás, Werbőczy szerint „minden birtokjog Magyarország fenséges királyi urainak adományából” származik. A székely öröklési jog szerint a szerzeményi vagyon „hozzánőhet,” „hozzáragadhat,” „accrescálhat” a székelyörökséghez, ha azzal a szándékkal szereztetett, hogy csak a fiú örökölje, Werbőczy jogában a szerzeményi vagyon mindig szabad rendelkezés alatt áll.

A különbség a székely és az osztrák polgári törvénykönyv szerinti öröklés között a most tárgyalt különbségnél mérhetetlenül nagyobb. Az utóbbi nem distinguál ági és szerzeményi vagyon között, nem különböztet az öröklés módja és mértéke tekintetében fiú és leány között, a gyermek egyenlő jogú törvényes örökös, ha fiú, ha leány. A székely öröklési jogban az elődök és oldarokonok öröklése elvileg végtelen, amíg csak vérgyökér, atyafi van, tehát megfelel a mai magyar jog parentális rendszerének, míg az osztrák polgári törvénykönyv örökjogi rendszere az, hogy az elődök öröklési joga a szülők, nagyszülők, szépszülők, ősszülők csoportjával zárul, de az ükszülők stb. már nem örökölnék. A székely öröklési jogban a házastársról nincs különleges rendelkezés, nyilván Werbőczy joga állott reá — vagyis hitbérre, gyerme-

kek nemétében az ingókra is igénye volt, özvegyi haszonélvezeti jog illette és nemesekről lévén szó, özvegyi öröklés, — míg az osztrák polgári törvénykönyv 757. §-a szerint a házastárs három vagy több gyermek esetében egy egész gyermekrészt, ezen alul a hagyaték negyed-résztét kapja, mindkét esetben csak életfogytiglani élvezetül; gyermek nemlétében, ha van más törvényes örökös, a hagyaték negyedrésztét, de már tulajdonul kapja s a házastársra az egész örökség csak akkor száll, ha hat ágból való rokon stb. nem létezik. A székely jogban az urafogyott székely örökség nem száll a fiscusra, míg az osztrák polgári törvénykönyv szerint, ha semmilyen örökös nincs s a házastárs sem él, a hagyaték, mint uratlan jószág — a 760. §. szerint — a kincstár által foglaltatik el.

Mindhárom jogrendszeren átüt azonban az emberiség ősi jogrendszereiben egyaránt honos vérségi öröklés gondolata, amely a törvényes öröklés kifejlődése során a XII. táblás római törvényben a *suusok*, így a gyermekek, unokák és a házastárs jogát, másodsorban a legközelebbi oldalrokonok jogát — *cui suus haeres nec escit, agnatus proximus familiam habeto* — termeli ki, a nő-agnatáknak a *lex Voconia*val csak a nővérré szorított öröklési jogot adva s harmadsorban, *agnatus hiányában*, a *gentiles* örököségi jogát állapítja meg a *si agnatus nec escit, gentiles familiam habento* elvvel. A székely öröklési jog majdnem ugyanezen a gondolatvonalon halad a fiútól az utolsó vérgyökérig s a szomszéd öröklési jogáig. *Fundamentuma* ugyanaz, mint a Hármas-könyvé, a vérség joga, melynek védelmében az I. R. 79. cz. szerint „a nemzetségi és osztályos atyafiak között a birtokjogra, valamint a hitbéreknek és leánynegyedeknek részükről teljesítendő fizetésére nézve elévülésnek soha nincsen helye“ s ugyanitt a 48. cz. 4. §-a szerint „csakis a vérségi származás (*sanguinis propago*) és az atyafiúi kölcsönös osztály vonja maga után, bármilyen elévülésre való hivatkozás ellenére is, a fekvő javaknak viszonyos és kölcsönös átszállását és háramlását.“

S ugyanúgy alapgondolata a székely öröklésnek is a nemzetségi szellem és a nemzetségi jószág konzerválása s áll a székelyöröklésre is, amit Frank mond:²⁸ „Az ősi jószág nem azé egyedül, aki bírja, hanem az egész nemzetségé, értvén mindazokat, kik... törvényes oknál fogva az örökségre számot tarthatnak, nemcsak a most élőket, hanem egyetemben a jövődöbeli maradékot is. Az osztályok sem arra valók, hogy a jószág, mely többeké volt, azontúl egynek sajátja legyen; azt minden élők összesen és egyes akarattal nem tehetnék, mert a maradékot meg nem foszthatják; hanem valamint osztály előtt a jószág csak az egész nemzetség tulajdona volt, olyan maradt azután is; felosztva lett az osztozók életkorára eső jövedelem, a haszonvétel és nem egyéb. Innen folyik, hogy ősi örökséget sem idegen kézre adni, sem terhelni nem szabad; amit ugyan a régi kor szigorúbban megtartott, az utóbbi századok pedig, kedvetlenül tűrve a korlátokat, itt-ott rést nyitottak; ősiből a törvényes örökösöt, sem élet, sem leendő kizárni

²⁸ A közigazság törvénye, 264. §.

nem lehet és minden arra célzó végintézet foganatlan... De ezekből következik tovább az is, hogy ősi örökségét mindenki csak az első adakozónak vagy a szerzőnek köszönheti, sem a kimult utolsó birtokosnak; az örökös tehát nem is ennek, hanem az első szerzőnek képviselője...“

*

Közel ezer éven át s talán még régebben is a székelység mare clausumát a népocéánok elnyelő hullámai ellenében a székelyörökség megőrzése és a székely örökléshez való ragaszkodás védelmezte meg. A hant, mely ideköt. A jogi határörvidék, melynek vártáin nem csupán szuronyok csillogtak, hanem ősi jogintézmények.

A székelyörökség és székely öröklés történetének idevetítése ma is útmutató gesztus lehet: amelyik nemzet fenntartja a vérség, a család vagyonát, az fenntartja a nagyobb vérség, a nemzet vagyonát s meggondolkodtathat bennünket a probléma, vajjon az osztrák polgári törvénykönyv Erdélyből való száműzése esetében vagy előbb is a székelység védelme nem tenné-e szükségessé, hogy földjének székely kézben maradása intézményesen újra is biztosíttassék. Egy nép fennmaradásának titka: ősi földjének megőrzése és nem az árverés. A terra Siculicának terra Siculicának kell maradnia. Így határozta ezt az 1506. esztendőben a Székely Nationak Udvarhely Széken Agyagfalván végzett Constitutiója, mely ma is élő jog.

